

## ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

### FORCED MARRIAGE: A CRIMINAL LAW ANALYSIS OF INTERNATIONAL LAW

Харченко А.В., аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін

Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

[orcid.org/0009-0008-3419-2203](https://orcid.org/0009-0008-3419-2203)

Стаття присвячена комплексному кримінально-правовому аналізу примушування до шлюбу як окремого виду злочинного діяння у контексті міжнародного законодавства та практики його імплементації в національні правові системи. Авторка виходить із положень Стамбульської конвенції, яка визначає обов'язковість криміналізації примусового шлюбу, та досліджує відповідні положення кримінальних кодексів ряду європейських країн (Австрії, Бельгії, Данії, Іспанії, Італії, Польщі, Франції). Особливу увагу приділено питанням визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину, форм примусу, а також кваліфікуючих обставин, зокрема вчинення діяння щодо неповнолітніх, із застосуванням насильства чи обману. Проведений порівняльний аналіз виявив, як спільні риси законодавчого підходу (поширеність санкцій у вигляді позбавлення волі, криміналізація примусу не лише до офіційного шлюбу, а й до фактичного співжиття чи релігійних церемоній), так і суттєві відмінності, обумовлені правовими традиціями та культурними чинниками окремих держав. Важливим є висновок, що в українському кримінальному праві стаття 151-2 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за примушування до шлюбу, фактично не застосовується, що потребує удосконалення правозастосовної практики. Аргументується необхідність уніфікації підходів до визначення складу кримінального правопорушення, розробки механізмів практичної реалізації норми та забезпечення належного захисту потерпілих осіб. Результати дослідження доводять, що імплементація міжнародних стандартів у цій сфері має здійснюватися з урахуванням національних особливостей, аби запобігти формальному копіюванню норм і гарантувати їх реальну ефективність у кримінально-правовому регулюванні.

**Ключові слова:** примушування до шлюбу, кримінальна відповідальність, Стамбульська конвенція, кримінальний кодекс, міжнародне право, насильство, обман, неповнолітні, порівняльний аналіз, правозастосування.

The article is devoted to a comprehensive criminal law analysis of forced marriage as a distinct type of criminal offense within the framework of international legislation and its implementation in national legal systems. The author proceeds from the provisions of the Istanbul Convention, which establishes the mandatory criminalization of forced marriage, and examines the relevant provisions of the criminal codes of several European countries (Austria, Belgium, Denmark, Spain, Italy, Poland, France). Special attention is paid to the identification of the objective and subjective elements of the offense, the forms of coercion, and the aggravating circumstances, including acts committed against minors, as well as the use of violence or deception. The comparative analysis revealed both common features of legislative approaches (such as the prevalence of imprisonment as a sanction, and the criminalization of coercion not only into official marriage but also into cohabitation or religious ceremonies) and significant differences determined by national legal traditions and cultural factors. An important conclusion is that in Ukrainian criminal law, Article 151-2 of the Criminal Code of Ukraine, which provides for liability for forced marriage, is practically not applied in judicial practice. The need for unification of approaches to defining the elements of a criminal offence, developing mechanisms for the practical implementation of the norm and ensuring adequate protection of victims is argued. The study argues for the unification of approaches to defining the elements of the offense while emphasizing the necessity of adapting international standards to the national context. The results confirm that the implementation of international obligations should not be limited to formal legal transposition but must ensure real efficiency and effectiveness in criminal law regulation.

**Key words:** forced marriage, criminal liability, Istanbul Convention, criminal code, international law, violence, deception, minors, comparative analysis, law enforcement.

**Постановка проблеми.** Україна наразі потерпає від збройної агресії РФ та перебуває у військовому стані вже протягом кількох років. Кожен день страждають люди, і тут йде мова не тільки про фізичні наслідки, які можуть бути безповоротними, а й про ментальне здоров'я: нестабільна психіка, тривожні стани, нервові зриви, депресії, ПТСР. Напруга лише наростає у суспільстві, що у свою чергу призводить до вивільнення негативу на найближчих - своїй сім'ї. У приватній правовій сфері державі найбільш точно потрібно розробити механізми належного втручання та захисних алгоритмів. Вчинення злочинів у період воєнного стану є кваліфікуючою ознакою більшості кримінальних діянь передбачених Кримінальним кодексом України, що є обтяжуючою обставиною та такою, що посилює покарання винного. Але якщо говорити саме про діяння передбачене статтею 151-2 Кримінального кодексу України, то дана норма не те, що посилює покарання в період воєнного стану, вона навіть практично не застосовується. Однак при цьому представники громадських організацій, дослідники говорять про розповсюдженість примусових шлюбів серед ромського населення України. Також, випадки укладення примусових шлюбів з метою ухилення від мобілізації.

І це ще незважаючи на те, що відбувається на тимчасово окупованих територіях, коли з метою примусового вступу до шлюбу, осіб можуть ввозити до Росії або ж в подальшому до інших територій. Тому є нагальна проблема щодо визначення конкретних ознак цього правопорушення для практичної реалізації норми та майбутнього притягнення винних осіб до відповідальності.

**Стан опрацювання проблематики.** Питання кримінальної відповідальності за примушування до шлюбу висвітлювали в своїх роботах Андрушко А.В., Баулін Ю.В., Вознюк А.А., Камінський П.В., Хавронюк М.І., Харитонов О.В., Шаблистий В.В. Однак необхідно приділити більше уваги саме аналізу правової регламентації в інших країнах у питанні кримінальної відповідальності за примушування до шлюбу, що і стало першопричиною даного наукового дослідження.

**Метою дослідження** є аналіз правової регламентації кримінальної відповідальності за вчинення правопорушення «примушування особи до вступу у шлюб» у міжнародному законодавстві, а саме особливостей складу кримінального правопорушення, його ознак, а також видів та розмірів санкцій.

**Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів.** Ідея шлюбу полягає у добровільності та вільному волевиявленні партнерів на його укладення. Моральна сторона цих правовідносин ґрунтується на проявах найвищих ширих почуттів людини - кохання, дружби, поваги. Держава надає легального визначення «шлюбу» враховуючи етнічні традиції, культуру народу та зважаючи на інші особливості. Однак ніякі фактори не можуть виправдовувати закріплення на законодавчому рівні недопустимих чинників для укладення шлюбу, що суперечать загальному принципу дотримання захисту прав людини, їх рівності. Взяти до прикладу, шлюбний вік: дотримання такої ознаки укладення шлюбу, гарантує усвідомлення людиною своїх дій, та унеможливує «дитячі шлюби». Оскільки, правовідносини шлюбу пролягають у приватній площині, то держава може втручатись у врегулювання даних відносин у разі порушень ознак шлюбу, тому криміналізація такого діяння як «примушування до шлюбу» має важливе значення для здійснення охорони сфери сімейних відносин.

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) у статті 32 вказує на вживання всіх необхідних заходів для розірвання, анулювання, оскарження усіх шлюбів, що укладаються під примусом, при цьому не покладаючи тягар на потерпілу особу. А стаття 37 визначає обов'язковість криміналізації такої умисної поведінки як примушування особи до вступу у шлюб (як дорослу так і дитину), а також заманювання осіб на території інших держав з цією ж метою. Стамбульська конвенція була відкрита до підписання 11 травня 2011 року та набула чинності 1 серпня 2014 року. Серед країн, що вже ратифікували Стамбульську конвенцію – Австрія, Бельгія, Данія, Іспанія, Італія, Польща, Франція [1].

Стамбульська конвенція є одним із ґрунтовним та змістовним документом в галузі боротьби з насильством щодо жінок. У Преамбулі документа наводяться обґрунтування чому саме жінка є центровим суб'єктом захисту прав у цій сфері. Примушування особи до вступу у шлюб у законодавстві України не встановлює суб'єкта лише жінку, що є досить правильним. Незважаючи на те, що в суспільстві історично склалось нерівне співвідношення сил між жінками та чоловіками, на сьогоднішній момент потерпілою особою від цього діяння може бути і чоловік. За даними британської компанії суспільного телерадіомовлення (BBC), щорічно тисячі хлопців в Індії викрадають з метою примушування їх до укладення шлюбів, у тому числі за межами країни [2].

Законодавство різних країн містить свої характерні риси правотворчості, які обумовлені багатьма факторами, а тому важливо прослідкувати їх особливості, схожість та відмінність саме у конструюванні норми про відповідальність за примушування до вступу у шлюб.

Кримінальний кодекс Австрії встановлює відповідальність статтею 106а, за примусовий шлюб або до зареєстрованого партнерства і при цьому визначає такі способи примусу як сила, небезпечна погроза чи припинення сімейних зв'язків. Також карається ті самі дії але вже в державі, відмінній від тієї, громадянином якої є винна особа або в якій вона має своє звичайне місце проживання, вчинені шляхом обману потерпілої особи або із тими ж способами примусу, що і в частині першій цієї статті, а також застосування сили. Санкція визначається на рівні позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років [3].

У Бельгії встановлена кримінальна відповідальність за примусовий шлюб та примусове законне співжиття, що встановлена статтею 391sexies КК Бельгії, і такі дії можуть вчинятись шляхом насильства або погроз, при цьому санкція передбачає позбавлення волі від трьох місяців до п'яти років та штрафом у розмірі від 250 євро

до 5000 євро. Також, передбачається, що у випадку благословення священнослужителем шлюбу до укладення цивільного шлюбу, такі дії караються штрафом від 50 до 500 євро, виняток може становити лише коли одна з осіб, які отримали шлюбне благословення, перебувала у загрозі смерті, і будь-яке відтермінування могло б зробити церемонію неможливою [9].

Щодо кримінальних положень у Данії, то примушування до шлюбу є одним із видів незаконного примусу - складу злочину передбаченого Кримінальним кодексом Данії, а конкретно, йдеться про статтю 260. Мається на увазі не тільки шлюб, а й примушування до шлюбу або релігійної церемонії без цивільної сили або до вступу в інші шлюбні стосунки, або якщо когось примушують залишатися в такому шлюбі чи стосунках. Покарання може бути посилене до позбавлення волі на строк до 4 років. А ще передбачено кримінальну відповідальність за примушування до носіння одягу, що приховує обличчя. Окремо вказано про укладення релігійного шлюбу без цивільної сили або вступу в інші шлюбні стосунки з особою, яка не досягла 18 років. Зокрема кримінально карним є дозвіл своїй дитині укласти релігійний шлюб без цивільної сили або інші шлюбні стосунки [7].

Кримінальний кодексом Іспанії, а саме статтею 172 bis, передбачено відповідальність за незаконні шлюби, а також окремий розділ присвячено питанню примусу. Примус полягає в перешкоджанні, без законного дозволу, силою, іншій особі робити те, що не заборонено законом, або у примусі її робити те, чого вона не хоче, справедливо чи несправедливо. Окремо вказано щодо таких діянь стосовно особи, яка є або була дружиною правопорушника, або жінку, яка пов'язана з ним подібними емоційними стосунками, навіть без спільного проживання. Примушування іншої особи до шлюбу передбачається і являє собою це діяння шляхом серйозного залякування або насильства, а обтяжуючою обставиною є вчинення тих же діянь із застосуванням насильства, серйозного залякування або обману, щоб змусити іншу особу залишити територію Іспанії або не повертатися на неї. Карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до 3 років і 6 місяців залежно від тяжкості примусу або використаних засобів. Верхня межа покарання застосовується, якщо потерпілою особою була неповнолітня особа. А також, окремо від кримінальної та цивільної відповідальності, що покладена на правопорушника, приймаються будь-які рішення, що підлягають визнанню недійсним або розірванню шлюбу, укладеного таким чином, та встановленню спорідненості та аліментів, де це доречно [5].

Кримінально карним діяння у Італії вважається, передбачене статтею 558 bis КК Італії, примушування особу до шлюбу або цивільного союзу з насильством або погрозами, що карається позбавленням волі на строк від 1 до 5 років. Таке саме покарання застосовується до будь-кого, хто, користуючись вразливістю, психічною неповноцінністю чи потребами особи, шляхом зловживання сімейними, побутовими чи робочими стосунками, або владою, що впливає з опіки над особою з міркувань догляду, навчання, освіти, нагляду чи опіки, спонукає цю особу до шлюбу або цивільного союзу. Покарання збільшується, якщо дії скоєні щодо неповнолітнього віком до вісімнадцяти років, а якщо дії скоєно щодо неповнолітнього віком до чотирнадцяти років, то становить від 2 до 7 років позбавлення волі. Положення цієї статті також застосовуються, коли діяння вчинене за кордоном громадянином Італії або іноземцем, який проживав в Італії, або на шкоду громадянину Італії чи іноземцю, який проживав в Італії [6].

Кримінальний кодекс Польщі передбачає у статті 191b, що той, хто силою, незаконною погрозою або зловживаючи відносинами залежності чи користуючись критичною ситуацією, спонукає іншу особу до шлюбу або союзу, що

відповідає шлюбу, у межах релігійного чи культурного кола винного, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років. Таке ж покарання застосовується до того, хто з метою вчинення злочину, зазначеного у § 1, використовує обман або зловживає відносинами залежності чи користуючись критичною ситуацією, спонукає іншу особу залишити територію Республіки Польща [8].

Що стосується кримінального законодавства Франції, стаття 222-14-4КК Франції передбачає відповідальність за використання шахрайських тактик для примушування особи до шлюбу або союзу за кордоном з метою змусити її залишити територію Республіки, за що передбачене покарання 3 роки позбавлення волі та штраф у розмірі 45 000 євро [4].

Отже, дослідивши кримінальне законодавство вищезгаданих країн, можна дійти висновків: 1) зазвичай примус супроводжується застосуванням сили, насильства чи використанням способів обману, шахрайства, погроз; 2) норми щодо відповідальності застосовуються не тільки у випадку примушування до офіційного укладання шлюбу,

а й до співжиття, фактичних шлюбних відносин, а також до релігійних церемоній; 3) якщо потерпілою особою є неповнолітня особа, то це завжди обтяжуюча обставина; 4) не у всіх випадках складів кримінального правопорушення, що стосується примушування до шлюбу, міститься прив'язка до гендеру потерпілої особи - жінки; 5) додатково до кримінальної відповідальності правопорушником, застосовується реституція - визнання недійсності шлюбу та супутніх наслідків, які спричинені укладенням цього шлюбу; 6) додатково може бути визначена мета примушування до шлюбу - залишення території цієї держави, щоб вчинити це правопорушення за її межами.

Таким чином, провівши даний аналіз можна знайти як і спільні, так і відмінні риси складу кримінального правопорушення «примушування особи до вступу у шлюб», однак кожна країна знайшла власне відображення статті 37 Стамбульської конвенції, з урахуванням своєї культури, традицій та інших особливостей. Це доводить, що важливо не просто скопіювати загальну норму, а привести її у відповідність із специфікою конкретної країни де планується впровадження даного виду кримінального правопорушення.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_001-11#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text) (дата звернення: 02.10.2025)
2. В Індії викрадають тисячі хлопців і примушують до шлюбу. *BBC news Україна*: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/media-43751608> (дата звернення: 02.10.2025).
3. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch Österreich. *Oesterreich.gv.at*: веб-сайт. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296> (дата звернення: 02.10.2025).
4. Code pénal français. *Legifrance*: веб-сайт. URL: [https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article\\_lc/LEGIARTI000027809362](https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000027809362) (дата звернення: 02.10.2025).
5. Código Penal de España. *Ley del Código Penal*: веб-сайт. URL: [https://www.boe.es/biblioteca\\_juridica/abrir\\_pdf.php?id=PUB-DP-2024-118](https://www.boe.es/biblioteca_juridica/abrir_pdf.php?id=PUB-DP-2024-118) (дата звернення: 02.10.2025).
6. Codice penale italiano. *Brocardi.it*: веб-сайт. URL: <https://www.brocardi.it/codice-penale/libro-secondo/titolo-xi/capo-i/art558bis.html> (дата звернення: 02.10.2025).
7. Dansk straffelov. *Retsinformation.dk*: веб-сайт. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2024/1145> (дата звернення: 02.10.2025).
8. Kodeks karny polski. *Isap.sejm.gov.pl*: веб-сайт. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U19970553Lj.pdf> (дата звернення: 02.10.2025).
9. Strafwetboek van België. *Justitie.belgium.be*: веб-сайт. URL: [https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi\\_loi/change\\_lg.pl?language=nl&la=N&cp=1867060801&table\\_name=wet#inhoud](https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cp=1867060801&table_name=wet#inhoud) (дата звернення: 02.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025  
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 13.11.2025  
Дата публікації: 28.11.2025